

EGY POZSONYI ORTHODOX IZRAELITA APA INTELMEI ÉS TANÁCSAI

Fleischmann Izrael: Egy fény a szorongatásban.

Szerkesztette: Villányi Benjámín.

Villányi Kiadó, Budapest, 2023. 434 oldal.

Fleischmann Izrael (1920–2008) az életét írja le, és annál sokkal többet: egy látásmódot, egy értékrendet, egy megélt hagyományt, és azon túl azt a világot, ahol az Örökkévaló nem csak hivatkozási alap, a micvák az élet kerete, hanem aktív szereplő is, a világ fenntartója, formálója, ahol minden benne nyeri el végső értelmét. Ha a szerzőt kellene jellemezni, a rabbi ősök, a polgárosult orthodox otthon, a huszti háttér, a pozsonyi orthodoxként a hászid rebbék felé való nyitás említhető címszavakban. A kirajzolódó orthodox családi minták, a közösségi polgárosult háttér, a családi háborús kitüntetések felemlegetése mind egy Magyarországon kevésbé ismert világot sejtet.

A könyv a holokausztról szól és annak utóhatásairól, de nem holokausztkötet. Annál sokkal több. A vészkorszak orthodox megélése nem ismeretlen olvasmány. Bacskai Sándor *Első nap* című könyve,¹ szerkesztett interjúrészletek révén, 20 évvel ezelőtt ezt tárta elénk. A Villányi Benjámín által gondozott Fleischmann önéletírás viszont egy személytől származó, genealógiai láncba illeszkedő elbeszélés, amely a dolgok lényegét akarja átadni a leszármazottaknak, 1977-ben.

„Élet útjai, ezek a sorok az én életútjaim, amelyeket nagy részben leírtam nektek itt talán rációfolva azon mondásra, hogy az ember saját életének kovácsa. Éppen a gondviselő Jó Teremtő az, aki minden teremtményéről gondoskodik, irányítja, rendezgeti, védelmezi minden teremtményének életútjait.”

– írta a családját ért veszteségek és saját lágerélményeinek tanulságaként.

Meglátása a vallásosság erősítésére, a polgári vagyongyűjtés és sikerek helyett a vallási közösségbe és a vallásos életmódhoz való visszatérésre összpontosít. Sorai nehezen érthetőek meg, ha nem a két világháború közötti hitbuzgalom, az orthodox zsidó reneszánsz, a Mahziké Hadosz lenyomatát látjuk benne. Ennek egyik fóruma az orthodox sajtó volt, ami az elvándorló közösségekben ismert hivatkozási alapot jelentett a vallási kiadványok, rabbinikus munkák mellett. Az „emigrációban” fennmaradt, 1944 előtti világ törekvései, közbeszéde, nemzedéki emlékezete köszön vissza, amely azonban nem függetleníthető a veszteségtől, a változástól és az újrakezdés tapasztalataitól.

A vallási hagyomány és a polgárosuló vidéki városi orthodox zsidó életvilág ötvözetként jelenik meg a szerző atyai intő soraiban. Seress Rezső dalát, a „Szeressük egymást, gyerekek...” néhány sorát, az anyák altató énekeként köti össze a hitbuzgalmi publicisztikából is ismert vallási és erkölcsi üzenetekkel. Magyar nyelve és szóhasználata a 20. század első felének városi, polgárosodó orthodoxiájának nyelvezete. Mint ilyen, rendkívül érdekes, és képet ad a gyakran magyarosodni nem akarással vádolt, ennek ürügyén támadott orthodox zsidóság integráltsá-

¹ Budapest 2004.

gáról a magyarországi társadalomba 1944 előtt.

Kiddus Hásém – hilul Hásém (a név megszentelése – a név megszenségtelenítése) az a koordináta-rendszer, amiben a zsidóságot ért támadásokat, a népirtást és a halált szemléli. Akik meghaltak az Örökkévaló nevének megszentelői, mártírok, a zsidó mártírium időbeli sorának folytatói. Írása így martirológia is, a középkori *Memorbuchok* hagyománya köszön benne vissza, bár azoknál sokkal bőbeszédűbb.

„Itt van előtetek még egy szomorú, szívig ható légertörténet a kidüs háSémről, amely a peszách szent ünnepe és a felszabadulás előtt történt, ugyancsak Rabbi Spirával.”

– hozott példákat családjá számára.

Az Örökkévaló akarata bár nem fürkészhető ki, mégis ezeknek a történeteknek aktív szereplője.

„A Jó Teremtő és nagy őseinek érdeme védte őt, úgy, hogy a nagy gyilkos kaszája mindig egy centiméterrel előtte vagy mögötte suhintott el. Ilyen nagy csodával menekült meg a rabbi és vele 2800 ártatlanul halálraítélt testvérünk.”

Másutt a cádik imája hiányzott a nációban megtestesülő sátáni erők ellenében.

„A harminc évvel előtti rettenetes világban, amikor az emberi gonoszságtól rengett és ingott a föld, amikor felsorakozva, kihúzott kardokkal és gyilkos szerszámokkal pusztították Izrael gyermekeit átkozott ellenségeink, hiányzott Rabbi Lévi Jichok, a berdicsevi cádik közbenjárása, hogy szent imájával kiszakítsa vagy megváltsa a sátán irgalmatlan kezeiből népünket.”

A csodák vele is megtörténtek. Az Örökkévaló nem egy visszavonult Isten a Hurbán megtagasztalása során.

„Amikor egy fiatal részeg SS revolvere csövét halántékomra helyezte, miután barátjával együtt sikerült kezeimet hátrakötniük, és kétszer egymás után elsütötte. Én csak sírhattam tiltakozásul a krisme-t mondván, elkészülve a legrosszabbra. Kétszer éreztem a hideg cső ütését, harmadszor felemelte a levegőbe káromkodva – Miért nem dördült el ez a puska a zsidó fején? – majd újra meghúzta a ravaszt. Egy nagy durranás, rám nézett, úgy látszik mindkettőjüket meghatotta a csoda. Kikötötték kezem és azt mondták: – So jetzt bleibst du am Leben!”

És a csoda folytán megmaradt az életre. A mártíriumokat Fleischmann Izrael értelmezi is:

„A béke, mi egymás között és béke a népek között. Ezt kívánják tőlünk parancsolóan az auschwitzi és egyéb haláltáborokban elpusztított ártatlan ezrek kiontott vére.”

– írta családjának.

A kötet alapgondolata egy vallásos szemlélet: a lélek és az isteni kinyilatkoztatás, a Tóra fénye, nem pusztítható el a második világháború pusztításában.

A modernitás racionalizmusa, a haladás és fejlődés eszménye, a szekularizált okság világa és a vallástól elkülönített intézményrendszer kerül egy párhuzamos síkra, teljesen más értelmezésbe. Ez az értelmezés a korábbi nemzedékek világlátását viszi tovább megváltozott modern keretek között. Nem a pozsonyi főrabbi és tanítványai által „létrehozott”, „megkonstruált világ” ez, történészi kánonokat követve, hanem – a modernitásba átörökített – orthodox zsidó világlátás, amelynek gyökerei a modernitás előtti hagyományból és a vallási életből erednek. A kötet ugyanakkor annak a világnak is magán viseli a nyomát, amelyben élt. Ez jól tükröződik az etnikus nemzetkonceptiókban és kollektívumokban történő gondolkodásában, ahogy a germánokról írt, vagy a jom kippuri háborút kötötte össze szentírási értelmező előképekkel.

Mindez egyúttal azt a kérdést is felveti, hogy forrásként miről is szól a szöveg: az 1944-es vagy az 1970-es évek valóságáról? A szöveg a létrehozatala pillanatának forrása. A holokausztról ír, de az értelmezési keretét a jom kippuri háború utáni világ adta meg; az emlékek, az intelmek ebben a kontextusban aktualizálódtak. Az viszont kétségtelen, hogy fontos mentalitástörténeti forrás a magyarországi orthodox zsidóság világáról.

Glässer Norbert – Zima András